

Δ Ε Λ Τ Ι Ο Τ Υ Π Ο Υ

Εκδήλωση για τον Εμπράρ: Στη Θεσσαλονίκη η πρώτη εφαρμογή ευρωπαϊκής πολεοδομίας του 20ού αιώνα!

Μια πανευρωπαϊκή πρωτιά εξασφάλισε στη Θεσσαλονίκη των αρχών του αιώνα ο **Ερνέστ Εμπράρ**: συγκεκριμένα, η πόλη που δημιουργήθηκε μετά την πυρκαγιά του 1917, χάρη στα σχέδια του Γάλλου αρχιτέκτονα, πολεοδόμου και αρχαιολόγου, θεωρήθηκε ως η πρώτη εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολεοδομίας του 20^{ου} αιώνα, άποψη που συμμερίστηκαν έγκριτοι ιστορικοί.

Πρωτοποριακός δεν ήταν, πάντως, μόνο ο Εμπράρ, αλλά και η ελληνική κυβέρνηση της εποχής, που με υπουργό Συγκοινωνιών τον **Αλέξανδρο Παπαναστασίου**, έλαβε ρηξικέλευθες αποφάσεις, σχετικά με το πώς πρέπει να προχωρήσει η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης από τις στάχτες.

Τις παραπάνω, άγνωστες στους περισσότερους, πτυχές της εποχής μετά την πυρκαγιά, γνωστοποίησαν οι ομιλητές στην εκδήλωση με τίτλο «**Ο Ερνέστ Εμπράρ και η ανάδυση της σύγχρονης Θεσσαλονίκης**», που διοργάνωσαν χθες το βράδυ, στο νέο κτήριο του Μεγάρου Μουσικής, η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (Κέντρο Πολιτισμού) και το ΤΕΕ/TKM, το Τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ.

Στη διάρκεια της εκδήλωσης, οι τρεις ομιλητές "ταξίδεψαν" τους παρευρισκόμενους στο παρελθόν και συγκεκριμένα στο διάστημα μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917, αποκαλύπτοντας «στιγμιότυπα» της εποχής: **ποιον ρόλο έπαιξαν οι ασφαλιστικές εταιρείες των αρχών του αιώνα στις θεωρίες συνωμοσίας που διαδόθηκαν τότε για τα αίτια της πυρκαγιάς; Για ποιους λόγους αποφάσισε ο Εμπράρ να διατηρήσει την Άνω Πόλη και τα οθωμανικά μνημεία της Θεσσαλονίκης και πώς εξήγησε την επιλογή του στις Αρχές της εποχής; Πόσα χρόνια χρειάστηκαν για να γίνει (εν μέρει) πράξη το σχέδιο του Εμπράρ για την Αριστοτέλους; Γνωρίζετε ότι τα πρωτότυπα σχέδια του Γάλλου αρχιτέκτονα δόθηκαν για ...πολτοποίηση; Ή ότι, την εποχή εκείνη κάποιοι πρότειναν να κατεδαφιστεί ο Λευκός Πύργος;**

«Ξεναγοί» σε γνωστές και άγνωστες στιγμές της ανάδυσης της σύγχρονης Θεσσαλονίκης ήταν οι καθηγητές του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ, **Αλέκα Καραδήμου-Γερόλυμπου** και **Νίκος Καλογήρου** και ο καθηγητής του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, **Βασίλης Κολώνας**.

Σχεδιάζοντας την Θεσσαλονίκη μετά την πυρκαγιά

Μοναδικό σε έκταση και στόχους ελληνικό πολεοδομικό εγχείρημα της νεότερης ιστορίας, χαρακτήρισε η καθηγήτρια του τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ **Αλέκα Γερόλυμπου** τον ανασχεδιασμό της Θεσσαλονίκης το **1917**. Όπως είπε εκφράζει σχεδόν συμβολικά τη **δυναμική αλλά και τα όρια του χωρικού εκσυγχρονισμού** και των κοινωνικών μετασχηματισμών στην Ελλάδα κατά το πρώτο ήμισυ του 20ού αιώνα.

«Η πυρκαγιά του 1917 και οι επιπτώσεις της στην εξέλιξη της Θεσσαλονίκης αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικά γεγονότα για την σύγχρονη ιστορία της πόλης και των κατοίκων της. Η επιχείρηση ανασχεδιασμού της Θεσσαλονίκης, που αποφασίσθηκε άμεσα και διεκπεραιώθηκε στην επόμενη δεκαετία, εισήγαγε και επέβαλε νέα διάρθρωση και νέα μορφή στον αστικό χώρο που συνιστούν μια τομή ως προς την παραδοσιακή του εξέλιξη», υπογράμμισε.

Σύμφωνα με την ομιλήτρια, πριν το 1917, η πόλη ουσιαστικά δεν διέθετε πλατείες, ούτε αξιοπρεπείς δρόμους, ενώ ένα σχέδιο του αρχιτέκτονα **Αριστοτέλη Ζάχου**, που είχε ως στόχο να βελτιώσει τη μορφή και λειτουργικότητά της, δεν βρέθηκε ποτέ και πιθανότατα κάηκε στην πυρκαγιά. **Στις φλόγες κάηκαν ακόμη 9500 κτήρια, 16-60 συναγωγές (αν υπολογισθούν**

και οι μικρές), πάρα πολλά τζαμιά, τρεις μεγάλες χριστιανικές εκκλησίες και τα νεότερα κτίσματα, που κατασκευάστηκαν στην περίοδο του οθωμανικού εκσυγχρονισμού.

Πώς ξεκίνησε η πυρκαγιά; Κατά την κα Γερόλυμπου, **κανένα από τα σενάρια συνωμοσίας που έχουν διαδοθεί κατά καιρούς δεν στέκει λογικά και μέχρι στιγμής ουδέν «σκοτεινό» κίνητρο έχει βρεθεί.**

«Η στενή και αρμονική του συνεργασία σε όλες τις φάσεις της προσπάθειας με τον αρμόδιο υπουργό Αλέξανδρο Παπαναστασίου, τον Ελ. Βενιζέλο και τα ανώτατα τεχνικά στελέχη της χώρας υποδηλώνει την σύγκλιση που επιτεύχθηκε μεταξύ γενικών στόχων και συγκεκριμένων δυνατοτήτων και επιθυμιών για την εφαρμογή τους», συνόψισε η κα Γερόλυμπου, θέτοντας ωστόσο ένα ερώτημα που παραμένει αναπάντητο για σχεδόν 90 χρόνια: «Πώς αποφασίστηκε να θυσιαστεί η πολυπολιτισμική παράδοση της πόλης, οι παλιές γειτονίες και αγορές της;». Κατά την κα Γερόλυμπου, ακόμη και τα Λαδάδικα σώθηκαν σχεδόν ...κατά λάθος.

Η Θεσσαλονίκη πριν και μετά τον Hébrard. Η αρχιτεκτονική μιας πόλης σε μετάβαση.

Στο πλαίσιο της εκπόνησης του νέου σχεδίου της Θεσσαλονίκης **μετά την πυρκαγιά του 1917, ο Εμπράρ, βραβευμένος αρχιτέκτονας της Σχολής Καλών Τεχνών του Παρισιού, θα εκπονήσει πλήρεις αρχιτεκτονικές μελέτες για μεμονωμένα δημόσια κτίρια και θα προτείνει συγκεκριμένες όψεις σε διακεκριμένους άξονες και πλατείες της πόλης, καθώς και στον περιβάλλοντα χώρο σημαντικών μνημείων, τόνισε ο καθηγητής του τμήματος Αρχιτεκτόνων του πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βασίλης Κολώνας.**

Όπως είπε οι προτάσεις του **Εμπράρ** για την επιβολή συγκεκριμένων όψεων σε καίριους άξονες και πλατείες της πόλης, καθώς και οι πλήρεις μελέτες του για ορισμένα δημόσια κτίρια **στοιχειοθετούν ιδιαίτερη άποψη για τον τοπικό χαρακτήρα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής.** Για παράδειγμα, **οι ναοί της Αχειροποιήτου και του Αγίου Δημητρίου αποτέλεσαν για τον Εμπράρ τη βασικότερη πηγή έμπνευσης για να προσδώσει αυτόν τον τοπικό χαρακτήρα.** Χαρακτηριστικό είναι ότι η όψη του δημαρχείου που ο αρχιτέκτονας πρότεινε να κατασκευαστεί, παρουσιάζει μεγάλες ομοιότητες με τον ναό του Αγίου Δημητρίου.

«Στη Θεσσαλονίκη χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα η τοπική παράδοση για τη διαφοροποίηση της δεύτερης μεγαλύτερης ελληνικής πόλης από το εκλεκτισμό της Τουρκοκρατίας», σημείωσε ο κ. Κολώνας, ενώ υπενθύμισε ότι **τα αρχικά σχέδια του Εμπράρ για τη νέα μορφή της Θεσσαλονίκης υποτίθεται ότι ...πολιτοποιήθηκαν,** αν και το τελευταίο διάστημα έχουν έρθει στο φως αρκετά πρωτότυπα, γεγονός που αφήνει ελπίδες ότι ίσως να διασώθηκαν κι άλλα.

«Με την ανάκτηση των Νέων Χωρών το 1912-13, η Ελλάδα έρχεται σε επαφή με το δικό της μεσαιωνικό παρελθόν και αποκαθιστά την αρχιτεκτονική συνέχεια του αστικού και αγροτικού χώρου που τόσο βίαια και αυθαίρετα είχε καταλύσει η επιβολή του νεοκλασικισμού στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος», τόνισε, ενώ πρόσθεσε ότι **μετά την ενσωμάτωση της Μακεδονίας, στη Θεσσαλονίκη υπάρχει περιορισμένη επενδυτική δραστηριότητα στον κατασκευαστικό τομέα, τόσο στον κεντρικό πυρήνα, όσο και στις περιοχές της επέκτασης.** **«Αφορμή για ανοικοδόμηση θα δώσει η πυρκαγιά του 1917 και η Θεσσαλονίκη θα αποτελέσει το πρώτο πραγματικά μεγάλο έργο της ευρωπαϊκής πολεοδομίας»,** συμπλήρωσε.

Ο κ. **Κολώνας** κατέληξε λέγοντας ότι ένα τμήμα των νέων οικοδομών της πυρκαϊούσας θα ακολουθήσει τις μορφολογικές προτάσεις του σχεδίου Εμπράρ, χωρίς ωστόσο να μπορεί κανείς να εντάξει, στυλιστικά ή ιδεολογικά, τα κτίρια αυτά στο κίνημα «Επιστροφή στις Ρίζες» που αναζητούσε τον επαναπροσδιορισμό της ελληνικότητας στη Τέχνη. Οι αλλαγές των αρχών του αιώνα δεν έρχονται ...ακύμαντα. Χαρακτηριστικό είναι ότι **πολλοί αρχιτέκτονες της εποχής δέχονται σκληρότατη κριτική για τα έργα τους, ενώ κάποιοι προτείνουν ακόμη και την κατεδάφιση του Λευκού Πύργου, αυτού του «κακόζηλου στρογγυλού» κτίσματος.**

Υβριδική αναδιάρθρωση και νέα αστικά πρότυπα στη Θεσσαλονίκη του μεσοπολέμου

Εντυπωσιακό παράδειγμα συνολικής πολεοδομικής επέμβασης στον αστικό χώρο αποτελεί η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά από την πυρκαγιά του 1917, η

οποία στηρίχθηκε σε μια ιεραρχημένη και διορατική επισήμανση των αναγκαίων θεσμικών, οικονομικών και τεχνικών μεταρρυθμίσεων.

Τα παραπάνω επισήμανε κατά την ομιλία του ο καθηγητής του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ, **Νίκος Καλογήρου**. Πρόσθεσε ότι η εφαρμογή της πρότασης της ομάδας με επικεφαλής τον Εμπράρ είχε ως αποτέλεσμα τη μεταβολή της κλίμακας της πόλης, την αναδιάρθρωση του οδικού δικτύου και την ανανέωση του αρχιτεκτονικού χαρακτήρα των κατασκευών.

Κύρια χαρακτηριστικά του πρωτοποριακού σχεδίου ανοικοδόμησης, που πρότεινε ο Γάλλος αρχιτέκτων και πολεοδόμος ήταν :

- **Η δημιουργία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου με προωθημένα έργα όπως ο αναδασμός της αστικής γης**
- Η λειτουργική, τεχνική και κοινωνική διαίρεση του χώρου της πόλης
- **Η υιοθέτηση ενός γεωμετρικού συστήματος χαράξεων που εμπλούτισε το ορθολογικό ιπποδάμειο σύστημα με διαγώνιες και ένα σύστημα κοινόχρηστων ανοικτών χώρων**
- Η ιδιόμορφη αντίληψη για την «ανάδειξη» του ιστορικού χαρακτήρα της πόλης με την «έξαρση» και την ταυτόχρονη απομόνωση των μνημείων με πλατείες και κήπους
- **Η δημιουργία νέων μνημειακών συνόλων** και προοπτικών με «νεοκλασικές» αρχές αστικού σχεδιασμού με σημαντικότερη μεγάλη χειρονομία την κεντρική λεωφόρο της Αριστοτέλους
- **Η υιοθέτηση οικοδομικού κανονισμού με ενιαίες αρχές τυπολογικής και μορφολογικής σύνθεσης**, με βάση το σχέδιο τακτοποίησης των οικοπέδων, τις υποχρεωτικές προσόψεις και το συνδυασμό «μοντέρνων» και «ιστορικών» αρχιτεκτονικών στοιχείων.

Οι μνημειακές συνθέσεις με τους κεντρικούς κάθετους άξονες προς τη θάλασσα αποτέλεσαν ένα από τα βασικά συστατικά στοιχεία του σχεδίου Εμπράρ για την ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης: δημιουργήθηκαν τέσσερις ενότητες γραμμικών χώρων με διαφοροποιημένα λειτουργικά χαρακτηριστικά και εμφανή μνημειακό χαρακτήρα: ο άξονας της Αριστοτέλους, της Αγίας Σοφίας, της Δημητρίου Γούναρη και των ανοικτών χώρων από το πανεπιστήμιο ως την παραλία. Η λεωφόρος της Κοινωνίας των Εθνών (σημερινή οδός Αριστοτέλους) ήταν η ουσιαστική καινοτομία του σχεδίου και καταλάμβανε κεντροβαρική θέση στην εντός των τειχών πόλη.

Στην πράξη τώρα, η ανοικοδόμηση της οδού Αριστοτέλους καθυστέρησε πολύ. Παρά το γεγονός ότι υπήρξαν μελέτες που κατατέθηκαν σύμφωνα με τα σχέδια του αρχείου πολεοδομίας, ήδη από το 1921 (κτίριο Εθνικής Τράπεζας, Αριστοτέλους 17 και Ερμού) και το 1922 (Βοσπόριον, δίδυμη οικοδομή, Αριστοτέλους 8), του 1923, οι υλοποιήσεις έγιναν βαθμιαία αργότερα. Από σχετική έρευνα στο αρχείο πολεοδομίας προκύπτει ότι εκδόθηκαν κατά τον μεσοπόλεμο άδειες με μελέτες που έγιναν από το 1928 μέχρι και το 1939. Οι επιβεβλημένες όψεις της οδού Αριστοτέλους αναθεωρήθηκαν με τροποποιητικά διατάγματα, κυρίως του 1935 και του 1954.

Συνοψίζοντας, στον άξονα της Αριστοτέλους δοκιμάστηκε στο πέρασμα του χρόνου με μεγαλύτερη ή μικρότερη επιτυχία η εφαρμογή ενός μοναδικού για τα ελληνικά δεδομένα ενιαίου συνόλου αστικής αρχιτεκτονικής. Το πρότυπο του άξονα αυτού είχε γενικότερη απήχηση στην αστική αρχιτεκτονική της ανοικοδόμησης της πυρίκαιυσης ζώνης.

Ο κ. Καληγόρου αναφέρθηκε αναλυτικά στην υβριδική οργανωτική λογική των χαράξεων του σχεδίου, στις μνημειακές συνθέσεις με ειδικότερη αναφορά στην υλοποίηση του άξονα της Αριστοτέλους, στην εισαγωγή της «νεοβυζαντινής» αρχιτεκτονικής και στον τρόπο υλοποίησης των προτάσεων στις πολυώροφες οικοδομές του κέντρου.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Τη διορατικότητα του Ερνέστ Εμπράρ κατά τον σχεδιασμό της φυσιογνωμίας της νεότερης Θεσσαλονίκης, επισήμανε κατά τον χαιρετισμό του στην εκδήλωση ο υπουργός Μακεδονίας-Θράκης, **Θεόδωρος Καραόγλου**. Όπως είπε, ο Εμπράρ στηρίχθηκε σε στοιχεία, που και σήμερα αποτελούν ζητούμενα για τη λειτουργικότητα των πόλεων: σε **διαμπερείς και διαγώνιους οδικούς άξονες, πλατείες και δημόσιους χώρους** όπως η Αριστοτέλους, αλλά

και σε ένα **οργανωμένο οδικό δίκτυο**. Έτσι, συνέβαλε τα μέγιστα στην αναγέννηση της πόλης, που αναζητούσε τη νέα της ταυτότητα. Τα χαρακτηριστικά που τελικά προσέδωσε στην πόλη σημάδεψαν την εξέλιξή της, καθώς -παρότι οι ιδέες του δεν υλοποιήθηκαν στο ακέραιο- χάρη σε εκείνον η Θεσσαλονίκη απέκτησε ευρωπαϊκό προσανατολισμό. **“Οι άνθρωποι είναι αυτοί που καταστρέφουν ή ομορφαίνουν μια πόλη. Η Θεσσαλονίκη, που φέτος γιορτάζει έναν αιώνα ελευθερίας, μας δείχνει τον δρόμο. Χρέος μας είναι να τον ακολουθήσουμε”**, κατέληξε ο υπουργός.

Κατά τον χαιρετισμό του στην εκδήλωση, ο αναπληρωτής περιφερειάρχης Κεντρικής Μακεδονίας, **Διονύσης Ψωμιάδης**, εξήρε το έργο του Εμπράρ και εξέφρασε τη θλίψη του για το γεγονός ότι, πιθανότατα, το 95% των πολιτών της Θεσσαλονίκης –μεταξύ των οποίων και ο ίδιος μέχρι πρόσφατα, όπως είπε- δεν γνωρίζουν τον Γάλλο αρχιτέκτονα, που δημιούργησε μια νέα πόλη πάνω στις στάχτες του 1917 και σχεδίασε την ωραιότερη πλατεία των Βαλκανίων, την Αριστοτέλους.

Την ικανοποίησή του για το γεγονός ότι οι εκδηλώσεις για τον εορτασμό των 100 χρόνων από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης ήταν στο σύνολό τους ουσιαστικές για την ανάδειξη της ιστορικής μνήμης και την εξωστρέφεια της πόλης, εξέφρασε ο αντιπεριφερειάρχης Θεσσαλονίκης, **Απόστολος Τζιτζικώστας**. **«Μείναμε μακριά από άσκοπους πανηγυρισμούς και μακριά από εκδηλώσεις-πυροτεχνήματα, που και υψηλό κόστος έχουν και δεν προσφέρουν τίποτα»**, πρόσθεσε και εξήρε διοργανώσεις όπως η έκθεση «Θεσσαλονίκη 100 συν», που πραγματοποιείται στο νέο κτήριο του Μεγάρου Μουσικής μέχρι τις 31 Ιανουαρίου.

Την ανάγκη ύπαρξης ορθολογικού σχεδιασμού για τις ελληνικές πόλεις, με οραματικούς, αλλά ταυτόχρονα ρεαλιστικούς στόχους, υπογράμμισε με αφορμή την εκδήλωση ο πρόεδρος του ΤΕΕ/ΤΚΜ, **Τάσος Κονακλίδης**. Όπως είπε, η ελληνική κυβέρνηση της εποχής του Εμπράρ και ο τότε υπουργός Συγκοινωνιών, Αλέξανδρος Παπαναστασίου, είχαν αντιληφθεί πλήρως την ανάγκη αυτή σχεδιασμού και γι' αυτό έχρισαν τον Γάλλο αρχιτέκτονα και πολεοδόμο ως επικεφαλής της Επιτροπής Σχεδίου Πόλεως Θεσσαλονίκης και τού έδωσαν λόγο στα πολεοδομικά πράγματα της Ελλάδας και βήμα διδαχής στο Μετσόβειο Πολυτεχνείο. **“Ελπίζω αυτή η οξυδερκής επιλογή να μη μείνει ως μοναδική καταγραφή στη σύγχρονη ιστορία, αλλά να βρει μιμητές”**, σημείωσε ο κ. Κονακλίδης.

Στην εξωστρέφεια του ΑΠΘ, στον πολιτισμό της Θεσσαλονίκης, αλλά και στην ολοένα και πιο επίκαιρη και γόνιμη συζήτηση για το μέλλον της πόλης, φιλοδοξεί να συμβάλει το Τμήμα Αρχιτεκτονικής του ΑΠΘ, με τη συμμετοχή του σε διοργανώσεις όπως η συγκεκριμένη εκδήλωση για τον Εμπράρ, αλλά και η έκθεση «Θεσσαλονίκη 100 συν», όπως τόνισε κατά τον χαιρετισμό του ο πρόεδρος του Τμήματος, **Γιώργος Παπακώστας**.

Το προεδρείο της εκδήλωσης αποτελούσαν ο γενικός γραμματέας του ΤΕΕ/ΤΚΜ, **Παναγιώτης Αντιβαλίδης** και ο καλλιτεχνικός διευθυντής του Κέντρου Πολιτισμού, της Περιφέρειας, αρχιτέκτων **Ηφαιστίων Σερδάρης**.

Υπενθυμίζεται ότι στον χώρο όπου πραγματοποιήθηκε η χθεσινοβραδινή εκδήλωση φιλοξενείται **μέχρι τις 31 Ιανουαρίου** και η έκθεση **«Θεσσαλονίκη 100 συν»**, η οποία παρουσιάζει περίπου 500 εκθέματα (φωτογραφίες και αρχιτεκτονικά σχέδια) και είναι ανοιχτή και σε σχολεία. Παράλληλα, καθ' όλη τη διάρκεια του Ιανουαρίου θα πραγματοποιούνται πολύ ενδιαφέρουσες **παράλληλες εκδηλώσεις**, όπως η χθεσινή, για το πρόγραμμα των οποίων οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να ενημερώνονται μέσω της ιστοσελίδας του ΤΕΕ/ΤΚΜ._

Από το Γραφείο Τύπου του ΤΕΕ/ΤΚΜ

Τα Δελτία Τύπου του ΤΕΕ/ΤΚΜ καταχωρούνται στην ιστοσελίδα του Τμήματος, www.tkm.tee.gr, στο link , Οργάνωση Υπηρεσιών/Γραφείο Τύπου